

V I N T A G E

Gheorghe Topîrceanu s-a născut la București pe 21 martie 1886, fiul unor meșteșugari veniți din părțile Sibiului: Ion, cojocar, și Paraschiva, țesătoare. Urmează școala primară în Cotroceni, apoi în satul Șaici (Argeș), unde părinții au un atelier de covoare. Începe liceul la „Matei Basarab”; absolvă la „Sfântul Sava” în 1906. Debutase deja în 1904, în revista umoristică *Belgia Orientului*, și publicase versuri în *Dumineca* și *Revista noastră*. Se înscrie la Facultatea de Drept din București, dar renunță, astfel că în anul 1907 își satisface stagiul militar. Colaborează la *Viața literară și artistică*, revista lui Coșbuc, apoi la *Sămănătorul*, *Neamul românesc* și *Ramuri*; este angajat în slujbe mărunte (suplinitor, funcționar). În 1909 se înscrie la Litere și din nou renunță. Îndrumat de Garabet Ibrăileanu, se stabilește la Iași în 1911, intrând în redacția *Vieții Românești* – revista de care se va lega de acum încolo cariera sa literară și publicistică și unde va ocupa de-a lungul timpului diverse funcții, până la cea de prim-redactor. În 1912 se căsătorește cu Victoria Iuga și în același an i se naște un băiat, Gheorghe.

În anul 1913 participă, ca sergent în Regimentul 3 Artilerie Grea, la campania din Bulgaria, care pune capăt celui de-al Doilea Război Balcanic; din această experiență ne-au rămas câteva pagini de jurnal interesante. O nouă încercare de a relua studiile universitare este iarăși abandonată. În 1916 debutează în volum, cu *Balade vesele* și *Parodii originale*. Odată cu intrarea României în război, este mobilizat ca subofițer de artilerie, la fortificațiile Turtucaiei. Ia parte la lupte și cade prizonier în primele zile ale lunii septembrie; experiența frontului și a prizonieratului este rememorată în paginile cuprinse în volumul de față. Eliberat la începutul anului 1918, revine la București, apoi la Iași, unde scoate revistele *Teatrul* (cu M. Sevastos) și *Însemnări literare* (cu M. Sadoveanu) – apariția *Vieții Românești* fiind întreruptă între 1916 și 1920. În perioada următoare publică și își reeditează volume de versuri și proză (*Strofe alese: Balade vesele și triste*, 1920, *În gheara lor*, 1920, *Migdale amare*, 1928, *Scrisori fără adresă*, 1931 etc.); colaborează la publicații diverse, printre care *Biletele de papagal* ale lui Arghezi sau *Revista Fundațiilor Regale*. Se bucură de un mare succes de public și este laureat al Premiului Național pentru poezie (1926). În cercul *Vieții Românești* participă la legendarele expediții de vânătoare descrise de Sadoveanu. Este ales membru corespondent al Academiei în 1936. În 1937, afectat de o boală hepatică gravă, se internează la un spital din Viena; este însoțit de poeta Otilia Cazimir, cu care are o relație profundă și statornică. Se stinge din viață la 7 mai 1937, la Iași.

G. Topîrceanu rămâne în istoria literaturii române ca un ironist rafinat și un umorist melancolic, de mare virtuozitate poetică.

G. TOPÎRCEANU

AMINTIRI DIN LUPTELE
DE LA TURTUCAIA

PIRIN PLANINA
(episoduri tragice și comice din captivitate)

MEMORII
DE RĂZBOI

Prefață și dosar iconografic de
DANIEL CAIN

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Pe copertă: linie de trăgători bulgari înaintând
în urma pregătirii de artilerie pe frontul din Macedonia
(fotografie din epocă).

Redactor: Radu Gârmacea
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Iuliana Glăvan
DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

© HUMANITAS, 2014, pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Topîrceanu, George

Amintiri din Turtucaia; Pirin-Planina:

episoduri tragice și comice din captivitate:

(memorii de război) / Topîrceanu G.;

Cain Daniel (pref., dosar iconografic). –

București: Humanitas, 2014

ISBN 978-973-50-4646-0

I. Cain, Daniel (pref.)

821.135.1-94

94(498)1916/1918”(0:82-94)

94(100)1914/1918”(0:82-94)

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

G. Topîrceanu și-a publicat memoriile din Primul Război Mondial în trei volume: *Amintiri din luptele de la Turtucaia* (Alcalay & Co., București, 1918 – imediat după eliberarea din prizonierat), *În gheara lor: Amintiri din Bulgaria și schițe ușoare* (Editura Librăriei Socec & Co., București, 1920) și *Pirin Planina: Episoduri tragice și comice din captivitate* (Editura Națională – Ciornei, București, 1936). În ediția de față, alcătuită în redacția Editurii Humanitas, au fost cuprinse integral, cu supratitlul „Memorii de război“, volumele *Amintiri din luptele de la Turtucaia* și *Pirin Planina*. Textele publicate în 1920 sub titlul *În gheara lor* sunt schițe reluate de autor, cu mici modificări, în 1936 și articulate cu acest prilej într-un ansamblu narativ mai amplu.

Textul a fost cules din cele două ediții princeps, cu adaptările ortografice și de punctuație cerute de normele în vigoare. Au fost preluate ca atare toate formele de limbă specifice autorului și epocii. Cuvintele și frazele în limbi străine (bulgară, neogreacă, sârbo-croată etc.) au fost reluate în grafia autorului și traduse în note acolo unde traducerea nu este dată în text. Trebuie precizat că textele lui Topîrceanu în aceste limbi nu sunt întotdeauna corecte; ele reflectă însă cunoștințele sale din acel moment și intenția sa literară.

La cuprinsul volumului *Pirin Planina*, pentru mai ușoara orientare a cititorului, s-au adăugat în ediția de față, între croșete, alături de numerotarea care îi aparține autorului, titluri care dau seamă de conținut. Titlurile dintre croșete culese cu caractere cursive aparțin editurii; cele culese cu caractere drepte sunt preluate pentru această ediție din volumul din 1920, unde introduceau schițele cuprinse de autor în capitolele numerotate ale volumului din 1936.

Pentru o privire de ansamblu asupra operei lui G. Topîrceanu cititorul are la dispoziție ediția în două volume îngrijită de Al. Săndulescu (Minerva, București, 1970–1971, reluată în 1983 la aceeași editură).

AMINTIRI DIN LUPTELE DE LA TURTUCAIA

*Pentru cei ce s-au mai întors
și pentru familiile celor care au pierit.*

*Camarazilor de la Turtucaia
le închin aceste mohorâte rânduri.*

ÎN AȘTEPTARE

Lagărul întărit care apăra „capul de pod“ de la Turtucaia avea forma unui larg semicerc sprijinit pe Dunăre. După cât știam pe atunci și după cât îmi aduc aminte, orașul era ocolit la o distanță care varia între 8 și 12 km de un sistem de lucrări defensive principale, împărțite în așa-numite „centre“ numerotate până la 14. Închipuiți-vă un arc, aproape regulat, a cărui coardă era Dunărea. Centura aceasta începând de lângă Dunăre, din susul orașului, aproape de Staro Selo, care era în fața centrului nr. 2, ocolea spre sud până lângă Daidâr, apoi, trecând prin fața satului Antimovo, venea să se sprijine cu celalt capăt tot pe Dunăre, în josul orașului, lângă satul Kosui Bulgar. Tranșeele săpate adânc, întărite cu garduri de sârmă ghimpată și cu „gropi de lup“ în față, se întindeau aproape fără întrerupere pe marginea unui platou, care domina valea și colinele din față.

Afară de această linie principală de apărare, aveam în spate linia a doua, mai puțin întărită, care închidea de aproape Turtucaia în alt semicerc, mai mic. În sfârșit, mai erau tranșeele din afara centurii, spre sud, și unghiul de întăriri care apărau satul Staro Selo.

*

Eram treizeci de tunari, deasupra satului Kosui Bulgar, lângă două cupole de tunuri neisprăvite, la care lucrau până

seara târziu oameni de corvoadă civili, aduși din țară, de peste Dunăre. În ziua din urmă, odată cu apropierea primejdiei, numărul lor fusese sporit cu vreo două sute de turci de prin împrejurimi, cari, sub paza soldaților noștri, cărau betonul frământat de o mașină gălăgioasă și îl turnau în două imense gropi cilindrice, unde trebuia să fie așezate tunurile. După câte auzisem, lucrarea începuse încă din martie, dar se târăgănase până acum, în zilele mobilizării.

Corturile și adăpostul nostru erau lângă creasta unei coline, care cobora cu un capăt în Dunăre. De o parte, se adâncea o vale îngustă, cu un pârâiaș umbrit de sălcii, de unde porneau, până spre Turtucaia, livezi bogate, țarini și vii cu poamă crudă. De cealaltă, tăpșanul lin cobora într-o vale mai largă, cu așezări gospodărești, lângă un iaz bogat în pește, deasupra căruia se ridica o coastă pleșuvă de deal, apoi tufăriș mărunți și imașuri pustii, luminate de soare.

De acolo și din cutele amfiteatrului din dreapta trebuia să vie inamicul...

La o aruncătură de piatră sub coastă, înaintea gropilor noastre, erau tranșeele ocupate de o companie a unui regiment de infanterie, unde mă duceam adesea să privesc peisajul vast și calm din față, peste care treceau numai umbre călătoare de nouri.

Infanteriștii erau toți rezerviști sau milițieni*, unii concentrați încă de pe iarnă – în cea mai mare parte oameni trecuți de patruzeci de ani... În ochii lor nu citeai dorul tineresc de „acasă“, ci numai grija mohorâtă și senină de „nevastă“ și „copilași“, părăsiți fără sprijin, cine știe unde, în mijlocul unei gospodării dărăpănate.

— Mi-am lăsat nevasta acum șase luni, cu patru copii și numai cu trei franci în casă, îmi spunea unul dintre ei. Cum nu s-or fi gândind cei mari și la noi, că doar nu suntem câini...

* Miliție, contingent de rezerviști cu vârsta cuprinsă între 30 și 36 de ani (notele marcate cu asterisc aparțin prezentei ediții).

De la o vreme, chipurile lor pământii, roase de același gând îndărătnic, începeau să-mi strecoare în suflet o teamă nelămurită, o dezamăgire surdă: vor fi oamenii aceștia necăjiți în stare să înfrunte războiul? Ce Dumnezeu! Dușmanul care putea sosi din ceas în ceas nu trebuia să ne găsească cu gândul numai la soarta nevestei și a copilașilor.

Dar, mă gândeam: de unde să aibă ei, în sufletul lor întunecat și amărât, lumina iubirii de țară, care singură ar mai putea da un înțeles suferințelor războiului și dezlănțui avântul? Pentru care scop, priceput și primit de ei cu dragă inimă, și *de la cine* ar fi putut ei să învețe uitarea de sine? Dar au încercat măcar acei cari au pus la cale acest război în incinta orașelor să se coboare până la ei, să-i lămurească și să-i întrebe?... Iar acum, întunecați și amărâți, trebuia să-și dea viața pentru scumpa lor patrie.

Erau mai ales țărani de prin județele de câmp ale Munteniei – cei mai oproșiți dintre toți. Mă uitam la ei cu strângere de inimă. Nu se potriveau deloc cu imaginea „ostașului român“, de acum și de pe vremuri, așa cum mi-o zugrăvises în suflet strălucitoarele defilări ale regimentelor gătite de paradă și, mai cu seamă, galeriile tragice ale istoriei noastre naționale, atât de aspră și de eroică.

Numai artileriștii de pe lângă cele două cupole neisprăvite se mai potriveau cu icoana ce mi-o făurisem în minte. Dar aceștia erau aproape toți tineri, moldoveni sprintari și poznași, ca cei din literatura lui Alecsandri. Ziua întreagă „suguiam“ și-și îndeplineau îndatoririle cu inima ușoară. Uneori, însă, și ei păreau îngrijorați.

— Ce ne facem noi cu babalăcii ăștia când o începe nunta? Că parcă nu-s români, parcă-s alte dihanii.

Printre infanteriști, unul singur părea mai inimos: Mieluș țiganul, cu mustățile lui mari și cu sprâncenele îmbinate deasupra ochilor negri și vioi ca de veveriță. Dibuisse el, nu știu

pe unde, un ceasornic cu muzică, despre care nu dădea nimănui nici o lămurire, și pe care-l ținea totdeauna așezat frumos lângă raniță și nu-l pierdea din ochi, „ca să nu facă picioare“. De câte ori ieșea din tranșee, Mieluș făcea teatru. Își lua ceasornicul subțioară, se ducea cu el în dos, lângă bordei, și acolo, după ce-l potrivea bine din șuruburi, îl puneă pe pământ și începea să se încrunte le el.

— Cântă, cioară, să joace boieru!

Și numaidecât ceasornicul începea, cu note picurate, un marș bulgăresc, iar Mieluș, cu o mână-n șold și cu alta-n ceafă, frământa pământul...

— Ce te-a apucat, țigane? îl întrebai într-un rând.

— Ei, domnule, am și eu un foc la inima mea. Ne-a prins războiul pe meleagurile astea și n-am apucat barem să-mi mai văz țiganca o dată... Că eram luați numai de șase zile când m-a „concintrat“.

Bietul Mieluș! Poate presimțea el că n-o să-și mai vadă țiganca niciodată, dar nu presimțea ce moarte grozavă îl așteaptă...

Totuși nu ne obișnuisem cu gândul că suntem în război.

În seara aceea stătusem până târziu, ca de obicei, cu locotenentul meu – un podgorean din Putna – la popota infanteriștilor, care ne invitau mereu la masa lor, sub un umbrar adăpostit de vedere.

Seara era caldă, dar vinul era rece și se potrivea de minune cu peștele proaspăt, fript pe jăratec, care venea întotdeauna după niște jumări amestecate cu fire de iarbă. Erau, pe lângă masa de scânduri, doi locotenenți de rezervă – unul, institutor din Călărași, celalt, șef de birou la Domenii –, amândoi cu gândul nemărturisit acasă, dar hotărâți să-și facă cinsti datoria, amândoi capi de familie, pe care un capriciu al împrejurărilor îi transformase în ofițeri și-i chemase pe neașteptate să conducă soldați în luptă. Mai erau și trei

sublocotenenți – doi în rezervă, al treilea abia ieșit din școală –, băieți veseli, neștiutori parcă de greutatea ceasului de cumpănă prin care trebuia să trecem. Sub impresia manifestărilor războinice din Capitală, ei discutau zgomotos despre politică, literatură și „intențiile inamicului“, și nici prin gând nu le-ar fi trecut măcar că ai noștri ar putea să fie biruiți vreodată și că, peste câteva zile numai, Turtucaia s-ar putea să cadă.

Când vorba se mai potolea, Mieluș, lângă un capăt al mesei, își lungea gâtul spre lună și cânta, cu glasul lui pătimaș de ȋigan îndrăgostit:

*Anișo, bătu-te-ar sfântul
Cum îți bate șorțu vântul...*

Mă uitam la ȋigan, mă uitam la tovarășii mei... Și fără voie privirile mi se întorceau spre miazăzi, spre cerul posomorât și amenințător al Bulgariei.

*

Târziu de tot, amețit de mirosul fânului cosit peste care îmi așternusem o foaie de cort, înțepat de gânduri și de regrete, nu-mi găseam astâmpăr.

Noaptea era limpede.

Când deschideam ochii, mi se arăta departe, în vale, Dunărea luminată de lună, sclipitoare și strâmbă ca un iatagan. În aceeași pulbere albăstrie, vedeam și zăvoaiile din susul Olteniței, și ostrovul negru din fața noastră, cu pădurea lui deasă de arini. Iar în jurul meu, de pretutindeni, din ierburile înflorite, se ridica concertul în *pizzicato* al atâtor greieri de noapte, ca mii de viori mărunte, risipite prin iarbă. Un murmur discret și cristalin tremura sub fiecare floare.

Și-mi aduceam aminte de observația curioasă a nu știu cărui aeronaut: în noaptea liniștită, din nacela balonului care

aluneca fără zgomot prin văzduh, nici o larmă de pe pământ nu se mai aude, de la câteva sute de metri în sus – numai lătratul câinilor și cântecul pătrunzător al greierilor...

E ceva straniu în potrivirea asta.

Cu mii și mii de ani în urmă, în misterioasa eră primară, umilul cântec al greierului a fost singurul glas cu care nefericita noastră planetă saluta, pentru întâia oară, splendoarea mută a firmamentului. Murmur de uimire, plângere sfoasă din umbră, preludiu al întunecoasei tragedii terestre, sau rugă arzătoare, în care tremurau de pe atunci presimțirile viitorului fatal – cine ar putea să spună? Cântecul greierului se ridica și atunci în zadar spre stele din sânul pământului, pe când planeta noastră, ca un ghem de suferințe, se rostogolea izolată în nemărginire...

Visam cu ochii deschiși.

Cineva mă strigă pe nume, de la câțiva pași. Mă ridic și văd niște umbre în marginea mărăcinișului dinspre apă. E sublocotenentul X, care mă invită să prindem pește cu prostogolul, pe Dunăre. A luat cu el un sergent și doi soldați de prin părțile bălții.

Coborâm în liniște pe poteca dintre mărăcini și ne oprim jos, la mal, în fața morilor, care stau negre și neclintite pe luciul de argint mișcător.

Dincolo, spre ostrov, apa e lină și transparentă ca un lac, iar dincoace, lângă noi, valurile mărunte bat ușor pe prundișul malului. Numai la mijloc, în sfor, nahlapii tremură și saltă din fund și, izbind în pieptul morilor, unda Dunării înșelătoare își dezvăluie mersul puternic.

Toți tăcem, cuprinși de gânduri.

Sergentul – un negustor de cherestea, cu capela dată pe ceafă și cu nasul mare în bătaia lunii – își caută un loc potrivit. Îl văd apoi cum își răsuțește sfoara pe după mână, apucă în dinți prostogolul de o parte și, cu o mișcare bruscă,

îl aruncă. O clipă, plasa rotundă se desface ca o fustă deasupra apei, apoi dispare... Dar când trage prostogolul la mal, cherestegiul fluieră a pagubă: n-a prins nimic.

În vremea asta, soldații s-au dezbrăcat, în liniște. Mă uit la ei cu mirare cum, fără nici un fior de frig, intră în apă – unul spre adânc, celalt pe lângă mal – ținând fiecare de câte un capăt o plasă lungă și dreptunghiulară. După câțiva pași, au tras-o la mal. În fundul ei se zbat câțiva pești, pe care unul dintre golani îi aruncă pe tăcute într-un sac de pesmeți, anume pregătit. Mă apropiu, vâș și eu mâna și apuc unul, ca să-l văd mai de aproape. Dar peștele zvâcnește, îmi scapă și cade pe nisip, unde rămâne neclintit. E un șalău mic – cel mai frumos la arătare dintre toți peștii râurilor noastre. Mă uit la el cum stă încordat câteva clipe, pe nisip, în bătaia lunii, elegant și fin, ca sculptat în argint.

Dar oamenii au intrat iar în apă.

— Cum nu le-o fi frig, domnule, pe răcoreala asta, fără pic de foc? rostește lângă mine un glas cunoscut.

E Mieluș țiganul, care a răsărit și el, nu știu de unde.

— La ce le-ar folosi focul, țigane, când trebuie să intre mereu în apă? zice, râzând de departe, prietenul meu.

— Apoi noi, țiganii, așa suntem; nu putem fără foc. Uite, eu aș sta și un ceas în apă, fără să ies, dacă mi-ați aprinde un foc pe mal... barem să-l văz cu ochii, că tot îmi ține de cald.

Așa, cu plasa și cu prostogolul, am colindat malul până dinspre ziuă.

Se îngâna umbra cu lumina când morile au început să umble. Păreau niște lighioane stranii, care luptă greoi să înnoate în susul apei și nu pot.

Apoi, rășfrângeri de rubin au sângerat o fâșie de Dunăre. Pe fața apei au început să se străvadă toate schimbările și claritățile văzduhului. Acum păreau buchete mari de liliac îngropate în apă, acum se schimbau în falduri mari de purpură

CUPRINS

<i>Prefață</i> (Daniel Cain)	5
<i>Notă asupra ediției</i>	15

AMINTIRI DIN LUPTELE DE LA TURTUCAIA

În așteptare	19
Focurile	27
Un asalt	32
Pe malul apei	38
La pontoane	42
În foc	47
În apă	53
Clipe de groază	57
Încheiere	60

PIRIN PLANINA

Episoduri tragice și comice din captivitate

În loc de prefață	65
I [<i>24 august, spre seară</i>]	71
II [<i>Spre necunoscut</i>]	79
III [<i>Drumuri lungi în soare</i>]	86
IV [<i>La Razgrad</i>]	93
V [<i>Inelul</i>]	98
VI [<i>Pe lângă apa Strumei, la vale</i>]	105
VII [<i>Macedonie, țară muntoasă</i>]	110
VIII [<i>Viața de lagăr</i>]	120

IX	[<i>Am început să învăț bulgărește</i>]	126
X	[Grănicerii]	132
XI	[<i>La Melnik</i>]	140
XII	[<i>O poiană largă</i>]	150
XIII	[<i>Viața de haiduc</i>]	163
XIV	[<i>La drumul mare</i>]	172
XV	[Dumitrache Nedelcu]	178
XVI	[Un lagăr]	184
XVII	[Cantargieva]	189
XVIII	[Pe vârful Pirinului]	195
XIX	[Un fulger]	198
XX	[An nou]	202
XXI	[<i>Și s-auzeau câinii-n Giurgiu</i>]	208

G. Topîrceanu în uniformă militară (aprox. 1914).